

Marxizmin tarihsel gelişmesinin bazı özellikleri

Aralık 1910

Bizim öğretimimiz -demistir Engels, kendini ve ünlü dostunu kastederek- bir dogma değil, bir eylem kılavuzudur. Bu klasik tümce, Marxizmin çok sık gözden kaçırılan bu yönünü, dikkat çekici bir güç ve anlatımla vurgulamaktadır.

Ve bu yönü gözden kaçırırsak, Marxizmi tek-yanlı, çarpıtılmış ve cansız bir şeye döndürmüş oluruz; onu yaşam kanından yoksun bırakmış oluruz; onun asıl teorik temellerini -diyalektiği, her şeyi kucaklayan ve çelişkilerle dolu tarihsel gelişim öğretisini- altüst etmiş oluruz; tarihin her yeni dönemeciyle değişebilen, dönemin belirli pratik görevleriyle olan bağıntısını yıkmış oluruz.

Gerçekten de zamanımızda, Rusya'da Marxizmin geleceğiyle ilgilenenler arasında, Marxizmin tam da bu yönünü gözden kaçırarak kimselere pek sık rastlarız. Oysa, son yıllarda Rusya'nın durumu -en dolaysız ve en çabuk bir biçimde eylem koşullarını, ve böylece de eylemin amaçlarını belirleyen toplumsal ve siyasal durumu- alışılmadık bir hızla ve alışılmadık bir güçle ani bir değişikliğe uğratabilecek biçimde de değişimler geçirdiği herkes için açık-seçik olmalıdır. Kuşkusuz, ben, sınıflar arasında temel ilişki değişmeden kaldığı sürece, tarihin dönemeçleriyle değişmeyecek olan genel ve temel amaçlardan söz etmiyorum. Açıktır ki, Rusya'daki ekonomik (yalnızca ekonomik de değil) evrimin bu genel yönü, Rus toplumunun çeşitli sınıfları arasındaki temel ilişkide olduğu gibi, örneğin, son altı yıl içerisinde değişmemiştir.

Ama, acil ve doğrudan eylemin amaçları, bu dönemde tıpkı güncel toplumsal ve siyasal durumun değişmesi gibi çok çarpıcı değişmelere uğramıştır, ve bunun sonucu olarak da, Marxizm, canlı bir öğreti olduğuna göre, onun da çeşitli

yönleri birinci plana geçmezse olmazdı.

Bu düşünceyi açıklığa kavuşturmak için, geçmiş altı yıl boyunca gerçek toplumsal ve siyasal durumdaki değişime şöyle bir göz atalım. Hemen, iki tane üç yıllık dönem görüyoruz: biri kabaca 1907 yazında, öteki de 1910 yazında son buluyor. İlk üç yıllık dönem, salt teorik bakış açısından, Rusya'daki devlet sisteminin temel niteliklerindeki hızlı değişmelerle ayırt edilir; üstelik bu gelişmelerin izlediği yol dümdüz değildi ve her iki yöne doğru yalpalamalar oldukça büyük ölçüdeydi. "Üstyapı"daki bu değişmelerin toplumsal ve ekonomik temelleri, Rus toplumundaki bütün sınıfların, en farklı alanlarda (Dumanın içinde ve dışında faaliyet, basın, dernekler, toplantılar vb.) eylemleriydi; bu, tarihte eşi az görülür nitelikte açık ve etkin, yığınlar ölçüsünde bir eylemdi.

İkinci üç yıllık dönem, bunun tersine, -yineyelim ki, salt teorik, "toplumbilimsel" açıdan değerlendiriyoruz- hemen hemen durgunluk denebilecek yavaşlıktaki bir evrimle ayırt edilir. Devlet sisteminde elle tutulur önemli hiç bir değişme yoktu. Önceki dönemde gelişen eylemlerin yer aldığı "arenalar"dan büyük bir çoğunluğunda sınıfların hemen hemen hiç bir açık ve değişik eylemi yoktu.

Bu iki dönemin benzerliği, her ikisinde de Rusya'nın kapitalist evrimden geçmiş olmasıydı. Bu, ekonomik evrimle birtakım feodal ve ortaçağ kurumlarının varlığı arasındaki çelişki hâlâ duruyordu, ve bazı kuruluşların kısmen bir burjuva niteliğe bürünmesi gerçeğiyle ortadan kaldırmaktan çok, daha da artırılmıştı.

İki dönem arasındaki farklılık ise, birincisinde, yukarıda sözü edilen hızlı ve düzgün olmayan değişmelerin tam olarak hangi biçimi alacağı sorununun başat, tarihe yön veren sorun oluşudur. Bu değişmelerin içeriği, Rus evriminin kapitalist niteliğine bağlı olarak burjuva olmak zorundaydı; ama burjuvazinin de farklı türleri vardır. Az çok ılımlı bir liberalizmi savunan orta ve büyük burjuvazi, sınıfsal konumu nedeniyle, ani değişmelerden korkuyordu ve hem tarım sistemindeki, hem de siyasal "üstyapıdaki" eski kurumların geniş kalıntılarının varlıklarını korumaya çabalıyordu. Kırsal küçük-burjuvazi, "yalnızca ellerinin emeğiyle" yaşayan köylülerle iç içe geçmiş olarak, farklı türden burjuva reformları için,

ortaçağ kalıntılarına çok daha az yer bırakacak reformlar için çaba gösterme eğilimindeydi. Ücretli işçiler çevrelerinde ne olup bittiğinin bilinçli olarak farkına vardıkları sürece, birbirinden farklı bu iki eğilimin çatışmasına karşı, kendileri için belirli bir tutum saptamak eğilimindeydiler. Her iki eğilim de, burjuva sistemin tümüyle farklı biçimlerini, gelişmesinin tümüyle farklı hızlarını, ilerici etkisinin farklı düzeylerini belirleyerek, bu sistemin çerçevesi içerisinde kalıyordu.

Böylece, birinci dönem zorunlu olarak, genellikle Marksizmin taktik sorunları diye bilinen sorunların -bir rastlantı sonucu olarak da değil- öne çıkarmıştır. Hiç bir şey çeşitli renklerdeki Vekhi izleyicilerinin sandığı gibi, bu sorunlar üzerinde tartışmaların ve farklılıkların “aydınlar” arasında bir tartışma, “olgunlaşmamış proletarya üzerindeki bir etkinlik savaşı”, “aydın kesimin proletaryaya uyarlanmasının” bir ifadesi olduğu düşüncesinden daha yanlış olamaz. Tersine, sırf bu sınıf olgunluğa ulaştığı içindir ki, Rusya’nın burjuva gelişmesindeki farklı iki eğilimin çatışmasına kayıtsız kalamamıştır, ve bu sınıfın ideologları, bu farklı eğilimlere (dolaysız ya da dolaylı olarak, doğrudan ya da ters yansıması içinde) uygun düşen teorik formülasyonları sağlamaktan geri duramamışlardır.

İkinci dönemde, Rusya’daki burjuva gelişmesinin farklı eğilimleri arasındaki çatışma günün konusu değildi, çünkü bu eğilimlerin her ikisi de “gericiler” tarafından ezilmiş, geriye itilmiş, susturulmuş ve, bir süre için bastırılmıştı. Ortaçağ gericileri[63] yalnızca meydanı işgal etmekle kalmamışlar, aynı zamanda da burjuva toplumunun en geniş kesimlerini Vekhi’nin propagandasını yaptığı duygularla, bir karamsarlık ve bıkkınlık havasıyla doldurmuşlardır. Su yüzünde görünen, eski düzenin düzeltilmesinin iki yöntemi arasındaki çarpışma değil, bir her türden düzeltmeye inancın yitirilmesi, bir “boyun eğiş” ve “tövbekârlık” havası, bir anti-toplumsal öğretilere sarılma, bir gizemcilik yaygınlığı vb. idi.

Bu şaşılacak ölçüdeki beklenmedik değişme ne rastlantısaldı, ne de tek başına “dışsal” basın bir sonucuydu. Bir önceki dönem, kuşaklar ve yüzyıllar boyu siyasal sorunlara uzak kalmış, yabancı kalmış olan halk kesimlerini, öylesine derinden çalkalamıştı ki, “eski değerlerin bir yeniden değerlendirilmesi”, temel sorunların yeni bir incelenmesi, teoriye, politikanın belli başlı sorunlarına ve

abecesine karşı yeni bir ilginin doğması doğal ve kaçınılmazdı. Uzun uykularından birdenbire uyanan ve son derece önemli sorunlarla karşı karşıya gelen milyonlar, artık bu düzeyde kalamazlardı. Onlar, durup dinlenmeden, temel sorunlara bir dönüş yapmadan, eşi görülmedik zenginlikteki dersleri “sindirmelerine” yardımcı olacak ve çok daha geniş yığınların yeniden ileri doğru yürümelerine, ama bu kez çok daha sağlam, daha bilinçli, daha güvenli, daha kararlı olarak yürümelerini, olanaklı kılacak yeni bir eğitim görmeden, eylemlerini sürdüremezlerdi.

Tarihsel gelişmenin diyalektiği öyleydi ki, ilk dönemde, ülke yaşamının her alanında acil reformların yapılması gündemdeydi. İkinci dönemde, gündemde olan, deneyimin eleştirel incelenmesinin yapılması, daha geniş kesimlerce özümlemesi, onun, deyim yerindeyse, toprak altına, çeşitli sınıfların gerideki saflarına sızdırılmasıydı.

Marksizm, tam da, cansız bir dogma olmadığı, tamamlanmış, hazır, değişmez bir öğreti olmadığı, eylemin canlı bir kılavuzu olduğu içindir ki, toplumsal yaşam koşullarındaki şaşılacak kadar beklenmedik değişimleri yansıtmak zorundaydı. Bu değişme, derin parçalanmalar ve dağılmalarda, yalpalamanın her biçiminde, kısaca, Marksizmin çok ciddi bir iç bunalımında yansiyordu. Bu parçalanmaya karşı kararlı bir direnme, Marksizmin temellerini ayakta tutmak uğruna kararlı ve inatçı bir savaşım, yeniden gündem konusu olmuştu. Bir önceki dönemde, amaçlarını formüle ederken Marksizmden uzak duramayan sınıfların çok geniş kesimleri, bu öğretiyi son derece tek-yanlı ve sakat bir biçimde özümlemişlerdi. Belli “sloganları” ezberlemişler, verilecek yanıtların Marksist ölçütlerini anlamaksızın, taktik sorunlara, belli yanıtlar vermeyi öğrenmişlerdi. Toplumsal yaşamın çeşitli alanlardaki “tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi” Marksizmin en soyut ve genel felsefi temellerinin bir “gözden geçirilmesine” yol açtı. Değişik eğilimdeki burjuva felsefesinin etkisi, Marksistler arasında baş gösteren mahçı salgın içinde ifadesini buldu. Ezberlenmiş, ama anlaşılmamış” üzerinde düşünülmemiş “sloganlar”ın yinelenmesi, boş lafebeliğinin yaygın bir biçimde hüküm sürmesine yol açtı. Bunun pratik ifadesi, açık ya da utangaç “otzovizm”[64], ya da Marksizmin “legal bir tonu” olarak otzovizmin kabulü gibi kesenkes Marksist olmayan, küçük-burjuva eğilimlerdi.

Öte yandan, Vekhi dergisinin havası, burjuvazinin çok geniş kesimlerini saran

vazgeçme havası, Marksist teoriyi ve pratiği “ılımlı ve dikkatli” kanallara hapsetmeyi isteyen eğilime sızmıştı. Burada, Marksizmden geriye kalan tek şey “hiyerarşi”, “hegemonya” vb. konusundaki baştanbaşa liberalizm anlayışıyla dolu iddiaları örtmeye yarayan bir laf kalabalığıydı.

Bu makalenin amacı, bu iddiaları incelemek değildir. Marksizmin geçirmekte olduğu bunalımın derinliği ve onun şu dönemdeki toplumsal ve ekonomik durumla olan bağıntısı konusunda yukarıda söylenmiş olanları sergilemek için bunlara şöyle bir değinmek yeterlidir. Bu bunalımın ortaya çıkardığı sorunlar bir yana itilemez. Laf boğuntusuna getirip bunları baştan savma girişimlerinden daha tehlikeli ya da daha ilkesizce bir şey olamaz. Bunalımın derinliğini ve buna karşı savaşmanın zorunluluğunu kavramış bütün Marksistleri, Marksizmin çeşitli “yol arkadaşları” arasında burjuva etkisinin yayılmasıyla, tamamen karşıt yönlerden çarpıtılmakta olan, Marksizmin teorik dayanaklarının ve temel önermelerinin savunulması yolunda birleştirmekten daha önemli bir şey yoktur.

İlk üç yıl, geniş kesimleri, şimdi artık birçok durumlarda gerçekten de ciddi bir biçimde Marksizmle ilk kez tanışmaya başlayan kesimleri, toplum yaşamına bilinçli olarak katılma yolunda uyandırmıştır. Burjuva basın, bu konuda önce olduğundan çok daha yanıltıcı fikirler yaratıyor ve bunları çok daha geniş bir biçimde yayıyor. Bu koşullar altında, Marksist saflardaki dağılma özellikle tehlikelidir. Bu nedenle, şu sıralarda bu dağılmanın kaçınılmazlığının nedenlerini anlamak, bu dağılmaya karşı tutarlı bir savaşım için saflarını sıklaştırmak, terimin en doğrudan ve en kesin anlamıyla, bugünün Marksistlerinin görevidir.